

HARMINC ÉVE EMMA

HUSZÁR ÁGNES

Pécsi Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola
7212 Pécs, Ifjúság u.6
huszar1a@freemail.hu

Kivonat: A német nyelvű feminista folyóirat 2007-ben ünnepelte 30. születésnapját. Az írás a lap történetét mutatja be a kezdetektől napjainkig, kiemelve a laphoz köthető, az Emma-hoz elkötelezetten kötődő legfontosabb személyiségek munkásságát.

Kulcsszavak: feminizmus, feminista folyóiratok, egy német feminista folyóirat története

Bevezetés: Visszapillantás

2007-ben lett harminc éves a német nyelven megjelenő Emma¹, a világ egyetlen független feminista folyóirata. Az évforduló tiszteletére a lapot, valamint alapítóját és szerkesztőjét, Alice Schwarzer olyan közismert és közszeretnek örvendő nők köszöntötték, mint a Német Szövetségi Köztársaság (első női) kancellárja, Angela Merkel, az irodalmi Nobel díjas Elfriede Jelinek, valamint a népszerű humorista, Anke Engelke. Ők valamennyien publikáltak már az Emmában. Mellettük azonban neves férfiak is leadták a névjegyüket, többek között a színész Til Schweiger, az autóversenyző Michael Schumacher és Giovanni di Lorenzo, a Zeit főszerkesztője. A németek több mint a fele ismeri az Emmát, a főszerkesztőnőt pedig még ennél is többen.

A Cicero nevű orgánium közvélemény-kutatása szerint Schwarzer a második helyet foglalja el a legismertebb német értelmiségi nők sorában Elke Heidenreich kritikus (népszerű irodalmi tévéműsorok vezetője) után. Ezzel megelőzi a Nobel díjas Elfriede Jelineket, akinek a felmérésben csak a harmadik hely jutott. Minden ötödik nő és minden tizedik férfi több-kevesebb rendszerességgel a kezébe is veszi a lapot. Mindez elárul valamit a feminizmusnak német nyelvterületen tapasztalható társadalmi elfogadottságáról.

Az elmúlt harminc év legfontosabb publikációit és képanyagát a szerkesztés időpontjában megfogalmazott reflexiókkal együtt közreadó hatalmas kötet (Alice Schwarzer: Emma. Die ersten 30 Jahre. München: Heyne, 2007) az utolsó három évtized németországi társadalomtörténetének valóságos enciklopédiája. Amikor Alice Schwarzer 1976-ban úgy döntött, hogy első bestsellerének (Der kleine Unterschied und seine großen Folgen 'A kis különbség és nagy következményei') 250 ezer márkás bevételét egy feminista folyóiratba fekteti, még jóindulatú kollégáinak egy része is csak szánakozva mosolygott. Hogyan is élhetne meg egy szűk körű olvasótáborra számító, hirdetésektől eleve elzárkózó folyóirat a sajtópiacon? Harminc évvel, 282 számmal és 22 294 folyóirat-oldallal később már tudjuk a választ. Az Emma első megjelenésétől kezdve nem egyszerűen egy női magazin volt a sok közül. Intézménnyé vált, amely felvállalta a hozzá fordulók megsegítését, társadalmi hálók

¹ Játékos szóalkotás az *Emanze* 'emancipált nő' szóból

megszövést, egy újfajta nyilvánosság létrehozását. Ennek során nem riadt vissza a vitától, sőt a konfrontációtól sem más sajtóorgánumokkal és a politikai élet befolyásos csoportjaival. S nem mindig maradt alul, sőt! Schwarzer egyébként harminc évi szerkesztői munka után 2008-tól átadja a posztot Lisa Ortgiesnek, de változatlanul kiadója marad a folyóiratnak.

1. Az Emma aktuális társadalompolitikai témái

Vannak témák, amelyekkel a folyóirat a harminc év alatt rendszeresen foglalkozott, jelenségek, amelyek ellen következetesen harcolt. Az egyik ilyen a pornográfia. Az első pornográfiaellenes kampányt és sajtópert 1978-ban indította az *Emma* az egyik népszerű németországi hetilap, a *Stern* ellen. A per tárgya a hetilap három címlapfotója volt, az egyiken egy bicikliző lány ruhával alig fedett fenekét lehetett látni, a másikon egy afroamerikai színésznő ült meztelenül, láncban-bilincsben, a harmadikon egy nemi aktus volt látható egy képregény-stílusú rajzon. Ezek a címlapok nem voltak semmiféle kapcsolatban a hetilap aktuális tartalmával, a meztelen női test pusztán *sex sells* alapon szolgált vásárlócsalogatóként. Ebben pedig az *Emma* szerkesztői a női nem megcsúfolását látták. Bár a pert elvesztették, de az eset figyelmeztetésként szolgált a magazinok képszerkesztői számára. Az 1990-es évek közepén Alice Schwarzer Helmut Newton magas művészi színvonalú fotóit elemezte. (Egyébként a *Stern*-perben szereplő címlapmontázsok egyike, a meztelen Grace Jonest leláncolt fogolyként ábrázoló is az ő egyik fotóján alapult.) Newton képein meztelen női testeket helyez extrém kiszolgáltatottságot sugalló környezetbe: kínzóeszközök, hatalmas kutya mellé, koncentrációs tábor díszletei közé. Ezeknek a képeknek a magas szintű esztétikuma nem feledtetheti el az embertelen tartalmat. A fára felakasztottként fotografált női test, a leborotvált fejű fogolyként és korbácsos kápóként szcenírozott női páros igazolja Schwarzer ítéletét: ezek a képek nem egyszerűen szexisták, ezek fasisztoid módon azok. Schwarzer álláspontját még feminista körökből is érte kritika, legalábbis abból a szempontból, hogy a képeken megjelenő szadista fantáziákat a művész neméből (férfi) vezette le.

A másik örökzöld téma a prostitúció. Az *Emma* következetesen harcol ellene, mert a szexuális szolgáltatások nyújtását összeegyeztethetetlennek tartja az emberi méltósággal. Németországban napjainkban mintegy 400 000 nő él abból, hogy szexuális szolgáltatásokat nyújt, a gyermekkorúak prostitúciójáról csak becslések vannak. A pártpolitika általában felületesen, néha pedig egyenesen cinikusan kezeli a kérdést. 2002 január 1-én, a szociáldemokrata kormány működése alatt a tevékenységet legalizálták. Az érvelés: a szexuális szolgáltatás éppolyan szolgáltatás, mint a többi. A szolgáltatást végzőket nyilvántartják, egészségügyi ellenőrzés alatt állnak, adót fizetnek, az általuk végzett munka lényegében nem különbözik más munkától. A média egyes szereplői pedig szállították a „bizonyítékokat” ehhez az érveléshez: újságíróknak épültek be a vöröslámpás miliőbe, pl. a *taz*-os Pieke Biermann, s maguk is alkalmi „szolgáltatóvá” válva tudósítottak a „lányok” boldog, kalandos, könnyű pénzkeresettel járó életéről. Meginterjúvoltak luxus-örömlányokat, akik, úgymond, életük kiteljesedéseként élték meg tevékenységüket. A valóság persze ennél mindig is sötétebb volt: a legális szereplők mögött ott voltak-vannak a drogárusításban is érdekelt titkos bordélyok, a Kelet-Európából és Ázsiából érkező,

megfélemlített és prostitúcióra kényszerített lányok, s a hatalmas pénzeket zsebre vágó embercsempészek. 2007 elején – a nagykoalíció működése alatt – a törvényhozás szintjén felülvizsgálták a prostitúció legalizálását elősegítő álságos érvelést, és lényegesen megszigorították a törvényeket. A nagykoalíció kereszténydemokrata családügyi minisztere, Ursula von der Leyen leszögezte: a prostitúció nem olyan foglalkozás, mint bármi más, a nőket (valamint férfiakat és gyerekeket) prostitúcióra kényszerítőket pedig példás módon büntetni kell.

Az *Emmában* számos riport foglalkozik a prostituáltak mindennapjaival. Úgy tapasztalják, még a rendezett életű, házakban dolgozó lányok sem boldogok. Ellen Templin, egy berlini domina-stúdió vezetője tagadja, hogy lenne önkéntes prostitúció. Akik erre a tevékenységre vállalkoznak, mondja, többnyire már gyermekkorukban átélték a szexuális erőszakot. Képzettség hiányában, pénzért csinálják, nem jókedvükből. Az *Emma* két munkatársnője egy thaiföldi túrára is vállalkozott, hogy autentikus képet adjon a szexturizmusról. A szomorú szemű, törékeny gyermeklányokról és fiúkról, akiket az egész ott-tartózkodás idejére „kibérelhet” a szexturista. De látni kell azt is, hogy az ilyen túrákra vállalkozó férfiak sem mind szörnyetegek, a maguk módján szeretetre, kedvességre vágnak. Némelyik még feleségül is vesz egy thai lányt, aki aztán európai gondolkodással fel nem fogható alázattal szolgálja hosszú évekig „szabadítóját”. A riport sokkoló fotóival nemzetközi feltűnést keltett.

Az *Emma* legfontosabb feladatának természetesen azt tekinti, hogy mindent megtegyen a nők egyenjogúságáért a mindennapi életben és a családban. Ennek megvalósulását a saját testről való döntés szuverenitásában és a pénzügyi függetlenségben látja. És ez egy *multikulti* társadalomban nem könnyű feladat. Míg a hagyományos német családokban egyre inkább normává válik az egyenlő munkamegosztás, a bevándorlók családjainak egy része nem kíván szakítani a nemek életmódjával kapcsolatos archaikus szokásaival. Németországban újabban minden évben történnek az egész közvéleményt felkavaró úgynevezett „becsületgyilkosságok”. Az országban élő némely arab, kurd, török család női tagjait az emberi méltóságot súlyosan sértő rabságban tartja. Ha pedig fellázadnak a korlátozás ellen, a legrosszabbra is számíthatnak. Férjek, apák, fivérek rántanak fegyvert a család „becsületének” védelmében, feleségeket, lányokat, húgokat visznek el koporsóban.

Amiért a feministák mindig is küzdöttek és valószínűleg még sokáig küzdeni is fognak, az a két nem teljes egyenjogúsága a politikában és a munkaerőpiacon. Az utóbbi évtizedekben ezen a területen is történtek kedvező változások. Emelkedett a nők részaránya a rendőri állományon belül, sőt a vezető pozíciókban is. A Luftansa légitársaság újabban két pilótanőt is alkalmaz. A gazdasági és a szakszervezeti vezetői posztokba is egyre több nő kerül. 1978-ban elfogadták azt a törvényt, amelyért Schwarzer évek óta lobbizott: a Bundeswehr sem férfi felségterület csupán, nők is lehetnek hivatásos katonák. Az utolsó igazi férfibirodalom a római katolikus egyház. Nemcsak a papi pályát zárják el a nők elől – a papokat pedig a cölibátussal a legalizált nőkapcsolattól –, nők még ministránsok sem lehetnek.

2. Az Emma női portréi

De ha a nők alkalmasak mindenféle munkára, mégis hol voltak eddig? Az *Emma* bemutatja azokat a nőket – Hypathiától, a negyedik században élt tudós nőtől Szonya Kovaljevskajaig, a tizenkilencedik századi matematikusnőig –, akik sokat tettek a tudományért, a művészetért, az emberiség haladásáért, de akiknek nevét mégis kevesen ismerik.

Mindannyiukra érvényes az, amit Voltaire írt Newton főművét számára lefordító és értelmező munkatársáról és barátnőjéről, Gabrielle-Emilie du Châtelet-Lomontól: „Nagy ember volt, egyetlen hibával: nőnek született.” De mivel a (tudomány)történetet is többnyire férfiak írják, az elmúlt század tudós nőinek neve legfeljebb a híres apa, férj, testvér segítőtársaként szerepel.

A női szakmai-politikai egyenjogúság sikerpéldája kétségkívül Németország jelenlegi kancellárja, Angela Merkel. Az *Emma* rokonszenvel, de kritikusan figyelte politikusi pályáját. (Egy ízben még „a hónap pasájává” is megválasztották.) 1992-ben egy olyan pillanatban interjúvolta meg a családügyi minisztert, amikor éppen pályájának fordulópontján állt. A kettős (női és volt NDK-s) kvóta alapján a nagypolitikába bekerült Merkel önálló ötleteivel éppen ekkor került szembe korábbi támogatóival, elsősorban Kohl kancellárral. Amikor a munkahelyi diszkrimináció tekintetében meg akarta fordítani a bizonyítási terhet úgy, hogy a munkaadónak kelljen igazolnia a diszkrimináció hiányát, nemcsak saját pártján belül kellett kritikával szembesülnie. Jellegzetes módon női mivoltában próbálták megsérteni: a sajtó előnytelen fotókat közölt róla ilyesféle aláírásokkal: *Őn alkalmazná ezt a nőt?* Az *Emma* akkor és máskor is helyet adott nézeteinek kifejtésére. Pontos politikai elemzés jelent meg a lapban Merkel kancellárrá választásáról, amelyben a véletlenek is fontos szerepet játszottak. Aki a legtöbbet segítette neki, nyilván akarata ellenére, az előző kancellár, Gerhard Schröder volt. Elsősorban azzal, hogy az előrehozott választásokkal meglepte a kancellárjelölt tekintetében még felkészületlen kereszténydemokratákat. Ha több idejük lett volna az uraknak egymás között megegyezni, bizonyára nem egy nőt jelölnek kormányfőnek. Népszerűvé tette Merkelt Schrödernek az a nevenséges támadása is, melyet a választások után indított 450 000-rel több voksot szerzett női rivalísa ellen. Most, jó pár évvel a választás után elmondhatjuk: Németország jól választott. Merkel nemcsak hazájában, hanem világszerte sikeres és népszerű politikus. Az ő személyes teljesítménye, ahogy Schwarzer fogalmazta, „nem vette be a férfi hatalom bástyáját, de megnyitotta a hozzá vezető kaput”.

3. Az Emma nőképe

A hagyományos női magazinok egyik fő témája: a divat és az öltözködés is helyet kap az *Emmában*, de a szokásostól nagyon is eltérő szemszögből. Ezek arra biztatják olvasóikat, hogy legyenek szexuálisan vonzóak és kihívóak – a mellékelt hirdetések által kínált termékek és szolgáltatások segítségével –, s teljesítsék ki magukat anyaként, feleségként, s legyenek ugyanakkor jó szakemberek, sikeres vállalkozók, menedzserek is. A legnagyobb hazugság természetesen az, hogy egy ember (nő) képes egyidejűleg megfelelni ennek a sok, ellentétes szerepmintának. Dacia Maraini olasz feminista arra figyelmezteti az *Emma* olvasóit, hogy a kihívóan öltözködő nők

szakemberként, politikusként soha nem tűnnek hitelesnek. A test – félmeztelen mell, miniszoknyában mutogatott combok – üzenete mindig erősebb, elementárisabb, mint a szóban megfogalmazott. Erre konkrét példát szolgáltat Gabriele Pauli esete. A negyvenkilenc éves keresztényszocialista politikusnőről 2007-ben fényképek jelentek meg a *Park Avenue* magazinban. Ezeken erősen sminkelve, vörös parókában és hosszú fekete kesztyűben: egy *domina* hagyományos kellékeivel pózol. A párttársak persze felháborodtak. Pedig szegény csak a „minden fronton sikeres nő” hazug médiaképének kívánt megfelelni.

Arról sem szabad megfeledkezni, hogy mindeközben nők százezrei veszélyeztetik egészségüket a színes magazinok által közvetített testkép bővületében. Ennek a hálójában operáltatnak nők tízezrei szilikont a mellükbe, injekcióztatnak botoxot a ráncaikba. A *Szex és New York* szereplőinek tíz centis cipősarkai biztos léptekkel visznek a kalapácsujj és a sebészeti műtő irányába. A divatos soványság hátterében pedig anorexia, bulimia állhat, ezek pedig, ha nem fordítják vissza e kóros folyamatokat idejében, teljes testi leépüléshez, s halálhoz is vezethetnek. Az *Emma* arra hívja fel a figyelmet, hogy az egészségromboló trendek elfogadása maga az önként vállalt rabszolgaság.

S ezekről a komoly témákról a lap mindig olvasmányosan, ironikusan, néha vitriolos szatírával ír, megcáfolva azt a buta közhelyet, hogy a nőknek nincs humorérzéke. S ahol az írott szó, a „sápadt közvetítő” (Thomas Mann) már nem bizonyul eléggé hatásosnak, bátran nyúl a vizualitás zsigerre ható fegyveréhez. Úgy mutat rá valaminek a groteszk voltára, hogy fordít rajta egyet. 1984-ben az *Emma* a *Stern* egyik ízléstelen címlapjára reagált meghökkentő módon. A *Stern* címlapja meztelen női mellékből készült kollázssal vonzotta az olvasót, a lap harmadik oldalán aztán megismerhették a mellékhez – állítólag – tartozó közismert arcokat is. Az *Emma* frappáns, s az egyszerű lelkeket nyilván sokkoló válasza: kollázs férfi nemi szervekből s a hozzájuk (?) tartozó arcokból: híres emberek, politikusok, színészek, sportolók. Az 1993-as évfolyam egyik címlapján három meztelen férfi látható. Egyikük szégyenlősen ölére szorítja a kezét, a másik kettő büszkén kihúzza magát. A fotó címe: „Stressz a szépség miatt”.

Összegzés: Érvek az érvek mellett

Az *Emma* az egész német nyelvű média stílusára hatással van. A brutális nőellenes beszélőket lajstromozza, s a legbrutálisabbak szerzőit „a hónap pasájává” választja. A díjazottak a közélet emberei és nemcsak férfiak. Ezzel beindít egy kivételesen jóra vezető és jó irányba ható spirált: aki gondolja, nem mondja nyilvánosan, mert fél, hogy kiszervekzik, aztán nem mondja, végül már nem is gondolja. Próbáljuk meg elképzelni, mi történne hasonló esetben Magyarországon: a média koronázatlan császárai, az ellenállhatatlan humorú férfiember minden „bennünket, férfiakat a nőkből csak a cici és a popsi érdekel” típusú bemondásért (copy right by Verebes István, közszolgálati televízió) megkapnák a citromdíjat. Elgondolkoznának: tényleg olyan vicces volt ez? Idővel talán a médiacsinálók humorfelfogása is megváltozna. De ne ábrándozunk: ehhez az *Emmának* is három évtizedre volt szüksége.

Az első bekezdésben azt írtam, az *Emma* népszerűsége elárul valamit a feminizmusnak német nyelvterületen tapasztalható társadalmi elfogadottságáról. Ez

így nem pontos. A feminizmus németországi, sőt nyugat-európai elfogadottságáért az elmúlt harminc évben a legtöbbet éppen az *Emma* és a körülötte szerveződő emberek – férfiak és nők – tették azzal, hogy harcoltak minden ember – nemcsak a nők – egyenlő esélyéért, az emberi jogot korlátozó, az emberi méltóságot sértő törvények és praktikák ellen. Tették ezt abban a meggyőződésben, hogy a társadalom olyan (is), amilyenné tesszük. Egy olyan társadalom megvalósulásáért dolgoznak, amelyben Elfriede Jelinek megfogalmazásában: „a nőket intellektuális teljesítményük nem értékeli le szexuális lényekként, miközben a férfiakat felértékeli.”